

УДК 69.057:726.54

Лихограй В.В.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури***ОЦІНКА ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ТА ЗАДАЧІ ВІДНОВЛЕННЯ ЦЕРКВИ СЯГОГО ЙОСИПА ОБРУЧНИКА В с. БЕРЕЗІВКА**

На території України знаходиться велика кількість сакральних будівель. За своєю архітектурною й історичною цінністю вони значно відрізняються. Деякі з них представляють цінність у всесвітніх та національних масштабах, але більшість - це пам'ятки архітектури місцевого значення. Такі храми будувались на кошти місцевих громад і парафіян. Основою архітектурних рішень були типові проекти церков [1] або геніальні творіння зодчих того часу. Та не зважаючи на цей факт, усі храми є унікальними, серед яких не можливо знайти два ідентичних.

Починаючи з 1990 року почався процес активного відродження сакральних будівель. У 2000 р. був ухвалений закон «Про збереження культурної спадщини» [2], а у 2004 р. введені в дію Державні будівельні норми щодо реставрації, консервації та ремонтних робіт на пам'ятках культурної спадщини [3]. Оскільки період недбалого відношення до пам'яток архітектури був занадто довгим, то відповідно наслідки втрат і руйнувань мають глобальні розміри [4]. Саме тому й тепер більшість будівель зі сторічною історією залишаються руїнами або «ремонтуються» силами людей, що не мають відповідної професійної кваліфікації.

Питання коректного відновлення храмів зі збереженням первинних конструкцій і елементів, використанням допустимих будівельних матеріалів і технології ремонтно-відновлювальних робіт передбачає попереднє обстеження технічного стану будівлі.

Ціль наукового дослідження – оцінка технічного стану церкви Святого Йосипа Обручника - пам'ятки архітектури ХХ століття місцевого значення [5].

Церква Святого Йосипа Обручника, що знаходиться за адресою вул. Ольховського, 145а, с. Березівка, Кіровоградська

область. Первинний проект будівлі не знайдено, ім'я архітектора встановити не вдалось.

Відповідно до записів архієпископа Гавриила Разанова [6], перша дерев'яна церква була збудована в 1792-1794 рр. на кошти одного з землевласників села Йосифа Брженського на честь небесного заступника Йосипа Обручника. Приблизно через 100 років експлуатації технічний стан церкви став не придатний для подальшого використання, тому було прийняте рішення звести нову кам'яну церкву, а стару дерев'яну продати у сусіднє село за 300 рублів. З «Довідкової книги Херсонської єпархії 1906 р.» відомо, що у 1901 році був збудований новий кам'яний храм з окремо стоячою дзвіницею (рис 1) [7].

Рис. 1. Церква Святого Йосипа Обручника в с. Березівка Кіровоградської області (вид з південної сторони)

Цікавим фактом є те, що перша хвиля антирелігійної пропаганди 1917 року храм обійшла, а в роки Другої Світової Війни у церкві продовжували вести служби, виконували Таїнства хрещення та вінчання.

У період визволення села, у 1943 році, біля церковної будівлі знаходився опорний пункт загарбників. Під час обстрілу з системи залпового вогню, частина

снарядів потрапила у дзвіницю, тим самим завдавши пошкоджень.

На початку 60 років XX століття, у період другої хвилі антирелігійної пропаганди, церква була закрита та переобладнана під складські приміщення. З західної сторони розібрали частину стіни та влаштували ворота для заїзду автотранспорту. Саме в цей час дзвіниця повністю була розібрана, оскільки заважала проїзду тракторів.

Незважаючи на те, що храм був збережений, відсутність необхідного догляду та поточних ремонтів призвели до його руйнувань. У 1990 році релігійна громада виконала лише заміну дверей і даху. Для збереження внутрішніх інтер'єрів храму фінансування не вистачило, а отже вже на початку 2000-х років почалось обвалення штукатурки та декоративних елементів. Проведення богослужінь у храмі ставало небезпечним, тому керівництвом було запропоновано обладнати приміщення нартексу як тимчасову церкву. На місці Червоних воріт була зведена стіна у півцеглини, а в нартексі - виконаний ремонт.

Відповідно до канонів храмобудівництва, вівтар церкви орієнтований на схід. Але за часів переобладнання храму під складське приміщення, перші три сходинки, які символізують схід від земного до небесного, були заасфальтовані для зручного в'їзду автотранспорту в храм. Відомо, що станом на 1901 рік при церкві було близько 30 десятин землі. На сьогодні територія храму не має огороження та благоустрою, відстань до найближчої будови становить 10 м. На місці колишньої дзвіниці встановлений хрест і підвішені на металевій рамі дзвони (рис. 2).

Рис. 2. Місце розташування зруйнованої дзвіниці

За архітектурним рішенням храм виконаний у хрещато-купольній несучій системі з симетрією відносно вісі схід-захід, складається з трьох частин: нартексу, трансепту та вівтаря. До головної частини храму входить підкупольний простір та два рамени. Нартекс має видовжену форму, оскільки становить близько 40% від загальної довжини будівлі.

З південного боку від вівтаря знаходиться паламарня, а з північного – різниця, з окремим виходом безпосередньо на вулицю. На восьмигранному підбаннику зведена восьмигранна полога баня. Підбанник має по 3 вікна з чотирьох сторін, які орієнтовані на сторони світу. Загальні габарити будівлі 25.0x19.5 м (рис. 3). Висота храму становить 16.0 м.

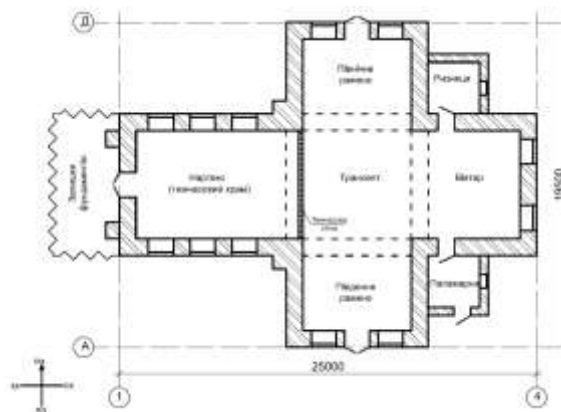

Рис. 3. План церкви Св. Йосипа Обручника з маркуванням приміщень

До наших днів будівля храму дійшла у задовільному стані, проте значна частина внутрішнього оздоблення втрачена. Східний фасад втратив свій первозданий вигляд (рис. 4). Про це свідчить наявність залишків фундаменту без наземної частини будівлі, які частково покриті асфальтним покриттям і замуровані ворота, завіси від яких й досі нагадують про попередніх господарів.

Як показали проведені обстеження, фундаменти храму виконані з бутового каменю. Над рівнем землі кладка виконана у два ряди з середніми розмірами каменю 300x1000 мм з використанням вапняного розчину. Відсутність характерних тріщин по всій будівлі свідчить про те, що фундаменти придатні для подальшого використання.

Рис. 4. Західний фасад храму (позначене місце розташування завіс)

Стіни будівлі виконані з вапняної цегли пластичного формування розміром 275x135x70 мм виготовленої на одному з 2-х цегляних заводів м. Олександрія. Перев'язка кладки виконана з використанням верстової техніки та з застосуванням вапняного розчину. Для акцентування уваги відвідувачів на майстерність мулярів, зовнішні стіни храму не були покриті штукатуркою та фарбою. Зовнішній шар цегли (85% від загальної площі) має відмінний вигляд. У місці приєднання підбанника до основної частини храму близько 10 рядів кладки були пошкоджені в результаті відсутності централізованого водовідведення з даху та розвитку кореневої системи рослин. Також від багатоциклічного заморожування та розморожування постраждала цегла, що розташована в зоні цоколю будівлі. Над вікном північного рамена виявлена одна похила тріщина, з шириною розкриття до 7 мм. Причиною її утворення слугувало розпірне зусилля від розташованого вище циліндричного склепіння. У середині храму конструкції стін та склепінь мають місця випадіння цегли та розшарування лицьової поверхні кладки. Для подальшої безпечної експлуатації будівлі храму необхідно виконати ремонтно-реставраційні роботи по їх укріпленню.

Не зважаючи на те що покрівля у 2000-х роках була замінена, покриття глави зазнало корозії, а відсутність карнизу з західної сторони призвело до замощення стіни та розкриття даху. Технічний

стан покрівлі – задовільний, однак потребує заміни покриття та влаштування організованого водовідведення для запобігання подальшого руйнування несучих конструкцій.

Оздоблення храму та окремі елементи частково дійшло до наших днів. Віконні рами виконані з металевих кованих пластин збереглися з часів зведення церкви. На вітрилах можна розпізнати образи чотирьох євангелістів (рис. 5). Значна площа внутрішніх стін залишилась без розписів і штукатурки. Втрачена частина декоративних елементів і ліпнини. Основною причиною виникнення цих дефектів є порушення температурно-вологісного режиму в храмі.

Загальна оцінка технічного стану будівлі - задовільна. Для збереження пам'ятки архітектури необхідно виконати ряд ремонтно-реставраційних робіт. Першочерговим заходом зі зменшення шкідливого впливу атмосферних явищ є заміна покриття даху храму з організацією централізованого водовідведення.

Рис. 5. Внутрішнє оздоблення храму (вигляд на вістар)

З метою посилення кладки у вузлі приєднання підбанника до центральної частини храму необхідно видалити рослинність не чіпаючи кореневої системи. Використовуючи хімічні речовини вивести коріння та заповнити отримані порожнечі полімерним розчином методом ін'єктування. Лицьову поверхню кладки відновити з використанням цегли ідентичної первинній та вапняного розчину. Для забезпечення

необхідної гідроізоляції фундаменту будівлі слід виконати вимощення, а верхній ряд кладки цоколю відновити [8].

Для усунення причини утворення тріщини над віконним отвором пропонується влаштувати анкери на клейовій основі [9].

Значна частина відновлювальних робіт приходить на внутрішні (відтворення стін і склепінь, елементів декору), а отже особлива увага приділяється виконанню робіт у стислих будівельних умовах.

Висновки. У результаті технічного обстеження будівлі храму встановлено, що пам'ятка архітектури ХХ століття знаходиться в задовільному стані. Однак відсутність ремонтно-реставраційних робіт і виконання їх в не повному обсязі призводить до руйнувань і повної втрати інтер'єрів. Відновлення церкви Святого Йосипа Обручника є економічно доцільним і технічно можливим.

Запропоновані рекомендації з вибору організаційно-технічних рішень сприяють відновленню первинного образу храму не порушуючи закону України щодо збереження пам'яток архітектури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас планов и фасадов церквей, иконостасов к ним часовен, одобренных для руководства при церковных по стойках в селениях. – Москва. : Синодальная типография, 1899
2. Закон України від 08.06.2000 № 1805-III «Про охорону культурної спадщини» -

[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.

3. ДБН В.3.2-1-2004 Реставраційні, консерваційні та ремонтні роботи на пам'ятках культурної спадщини / Держбуд України – Офіц. вид. – К. : Укрархбудінформ, 2005. – 124 с.

4. Гончаренко Д.Ф., Забелин С.А., Лихограй В.В. Комплексное рассмотрение вопроса восстановления православных храмов // MOTROL. Commission of motorization and energetics in agriculture 17 (2015), ст. 12-22

5. Перелік пам'яток культурної спадщини місцевого значення Кіровоградської області, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. <http://mincult.kmu.gov.ua>

6. Гавриил [Розанов], архиепископ Херсонский. Историко-хронологическое описание церквей епархии Херсонской и Таврической / сост. Гавриил, А. Х. и Т., ныне Т. и К. - Одесса, 1848. - 71 с. - Из Т. 2 : Записок Одесского Общества истории и древностей

7. Справочная книга Херсонской епархии на 1906 г. – Одесса : Типография Е. И. Фесенко, 1906

8. Савйовський В.В., Болотських О.Н. Ремонт и реконструкция гражданских зданий.- Х.: ВАТЕРПАКС, 1999. – с. 288

9. Алексеенко В. Н. Оценка технического состояния и задачи реставрации звонницы Балаклавского Георгиевского монастыря / В. Н. Алексеенко, О. Б. Жиленко // Ресурсоекономні матеріали, конструкції, будівлі та споруди. — Рівне, 2013. — Вип. 27. — С. 431—439.

УДК: 930.2: 711.6 (477.63) «1914/1918»

Бублик О.Г.

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського

МІСТОБУДІВНА ПОЛІТИКА ОРГАНІВ САМОВРЯДУВАННЯ МІСТ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Воєнні дії доби Першої світової війни минули південь України. Однак, наближеність Катеринославщини до гарячих точок та використання територій як транзитних шляхів формувало тут буферну зону. Звідси постачалися людські та

продовольчі ресурси, у той же час сюди відбувався наплив поранених та біженців. Це у свою чергу, урізноманітнювало групи соціально незахищених, за опіку яких відповідали міські органи самоврядування. А відтак, традиційні вектори містобудівної